

UDK 338.22:330.3
Prethodno priopćenje
Primljeno 20. 03. 1989.

Dr. JOSIP PRDIĆ,
Ekonomski fakultet Osijek

EFIKASNOST POSLOVANJA PRIVREDE SR HRVATSKE ZA PERIOD 1981. DO 1987. GODINE*

U radu se pokušalo ocijeniti postojeći privredni sistem SFR Jugoslavije na osnovi elemenata privređivanja poduzeća na području SR Hrvatske. U ocjeni su korišteni slijedeći pokazatelji: društveni proizvod, produktivnost rada, akumulativna i reproduktivna sposobnost, investicijska sposobnost, mogućnost zapošljavanja i eksterna zaduženost privrede.

Već niz godina jugoslavenski privredni sistem nalazi se u dubokoj krizi. Privredna aktivnost stagnira, produktivnost i efikasnost se stalno pogoršavaju, financijski debalansi i gubici dobivaju neviđene razmjere a inflacija dobiva karakteristike kronične inflacije.

* Rad predstavlja dio istraživačkih rezultata potprojekta »Istraživanje i modeliranje financijsko-ekonomskih i organizacijskih aspekata razvoja privrednih subjekata«, kojeg kao dio projekta »Društveno-ekonomski sistem i razvoj« financira SIZ znanosti SR Hrvatske u razdoblju 1987-1990. godine.

Ocjena vrijednosti privrednog sistema neke zemlje temelji se na nekoliko vrlo relevantnih indikatora za razvoj privrede, kao što su:

- opći privredni rast — rast društvenog proizvoda,
- rast produktivnosti rada,
- akumulativne i reproduktivne sposobnosti privrede te investicione sposobnosti,
- mogućnost intenzivnijeg zapošljavanja,
- stanje eksterne zaduženosti privrede.

Već niz godina stoji konstatacija da se jugoslavenski privredni sistem nalazi u vrlo dubokoj krizi. I pored ove spoznaje i konstatacije stoji činjenica da se ona svake godine sve dalje produbljuje. Privredna aktivnost stagnira, produktivnost i efikasnost stalno se pogoršavaju, financijski debalansi i gubici dobivaju neviđene razmjere a inflacija dobiva karakteristike kronične hiperinflacije.

Ovim radom obradit će se relevantni elementi privređivanja poduzeća s područja SR Hrvatske.

OSTVARENI REZULTATI POSLOVANJA U PRIVREDI SR HRVATSKE

Uspoređujući ostvarenje ukupnog prihoda može se konstatirati da je isti sporije rastao od stope inflacije dok su troškovi poslovanja bilježili intenzivniji rast od stope inflacije. Takav nesrazmjer ukupnog prihoda i troškova imao je bitnog utjecaja na ostvarenje dohotka (novostvorenu vrijednost), koji je formiran na nivou koji ne možemo ocijeniti zadovoljavajućim.

Tabela 1.

Ostvarenje ukupnog prihoda, troškova i dohotka u privredi SR Hrvatske za razdoblje 1981/87.

u milijunima dinara

Godina	Ukupan prihod	Veriž. indeks 1981=100	Troškovi	Veriž. indeks 1981=100	Ostvareni dohodak	Veriž. indeks 1981=100			
1981.	1,789.387	142	—	1,370.285	143	—	420.754	138	—
1982.	2,323.089	130	130	1,796.315	131	131	525.588	126	126
1983.	3,310.965	143	185	2,594.971	144	189	724.374	137	172
1984.	5,432.215	164	304	4,249.427	164	310	1,190.372	165	283
1985.	9,522.032	176	532	7,806.739	184	570	1,757.042	148	418
1986.	17,000.761	178	960	13,581.047	174	991	3,467.118	194	824
1987.	32,827.260	193	1.835	26.262.518	193	1.917	6,746.586	195	1.603

Izvor: SDK — prema obrađenim podacima iz Završnih računa

Raspodjela dohotka iskazana u tabeli 2. ima slijedeće karakteristike:

— postupni ali konstantni porast učešća sredstava za zajedničku potrošnju,

— vrlo značajno smanjenje učešća općedruštvenih potreba u raspoređenom dohotku,

— enormni porast učešća ostalih namjena u raspodijeljenom dohotku.

Učešća kamata	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
	8,2	10,7	13,7	17,4	23,7	23,2	6,9

— konstantno opada učešće organizacije udruženog rada u raspodjeli novo stvorene vrijednosti. Tako je to učešće u 1981. godini iznosilo 64,5% da bi 1986. godine opalo na 49,2%, a u 1987. godini na 54,7%.

U strukturi ostalih namjena najveću stavku čine kamate na kredite koji su zbog visokih stopa zaduženosti privrede u SR Hrvatskoj i prelaska na tzv. realne kamate u velikom dijelu opteretili dohodak privrede. Dio dohotka za pokriće kamata po godinama bio je slijedeći:

To znači da su se privredni tokovi kretali na štetu privrednih organizacija što je dovelo do totalnog osiromašenja privrede i do nemogućnosti provedbe privredne funkcije privrednih subjekata, a to je provedba procesa reprodukcije i povećanja broja zaposlenih.

Tabela 2.

Raspodjela dohotka u privredi SR Hrvatske

u %

	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
za zajed. dr. potrebe	19,5	19,4	18,6	17,9	17,3	20,2	32,1
za opće dr. potrebe	3,7	2,5	3,0	1,9	2,0	1,9	1,6
za ostale namjene	12,3	16,4	19,5	22,7	28,4	28,7	11,6
dio dohotka za OUR	64,5	61,7	59,9	57,5	52,3	49,2	54,7

Izvor: SDK — prema obrađenim podacima iz Završnih računa

Iz tabele broj 3. vidi se raspodjela čistog dohotka odnosno one veličine dohotka koja ostaje organizacijama udruženog rada na slobodno raspolaganje. U proteklih šest godina postoji tendencija povećanja sredstava za osobne dohotke i znatno smanjenje sredstava za poslovni fond (proširenje ma-

terijalne osnove rada), no ovo nominalno povećanje mase osobnih dohodaka nikako ne znači realno povećanje osobnih dohodaka odnosno standarda, već naprotiv realni osobni dohoci u promatranom razdoblju smanjeni su za 1/4.

Tabela 3.

Raspodjela čistog dohotka privrede SR Hrvatske

	u %						
	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Osobni dohoci	67,8	69,7	67,4	63,4	63,9	72,7	82,5
Zajed. potrošnja stambena izgradnja	4,6	4,3	4,3	4,5	4,8	4,1	4,0
Zajed. potrošnja ostale namjene	4,1	3,8	3,5	3,4	3,6	3,8	1,3
Rezervni fond	4,6	4,6	5,5	6,8	5,6	4,9	4,6
Poslovni fond	18,9	17,6	19,3	21,9	22,1	14,5	7,6
	100	100	100	100	100	100	100

Izvor: SDK — prema obrađenim podacima iz Završnih računa

Sve manje izdvajanja sredstava za poslovni fond onemogućava provedbu modernizacije privrede, čini je zastarjelom i nedovoljno konkurentnom. Ova konstatacija još se pogoršava kretanjem gubitaka u SR Hrvatskoj što je vidljivo iz tabele 4.

Usporedbom veličine akumulacije (dohiti) sa ostvarenim gubicima vidi se izrazita tendencija vrlo visokog porasta gubitaka u 1981. godini.

Tabela 4.

Ostvareni gubici i sredstva za akumulaciju u privredi SR Hrvatske

u milijunima dinara

Godina	Iznos gubitaka	Veriž. indeks	1981=100	Iznos akumulacije	Veriž. indeks
1981.	6.577,8	129	—	24.256	155
1982.	18.248,0	351	351	27.160	111
1983.	36.050,0	210	548	40.856	150
1984.	47.220,0	131	718	77.218	189
1985.	98.027,6	216	1490	130.022	168
1986.	171.870,2	167	2613	163.146	131
1987.	624.938	300	9500	583.570	358

Izvor: SDK — prema obrađenim podacima iz Završnih računa

Daljnja konstatacija jeste da su ukupni gubici u privredi SR Hrvatske u 1987. godini premašili iznos akumulacije (gubici iznose 624.938 milijuna, a akumulacija 583.570 milijuna) što dovodi privredu SR Hrvatske do

stanja bankrota. Da je stanje izuzetno zabrinjavajuće vidi se iz podataka koliko je u postotku po godinama od ostvarenog gubitka ostalo krajem godine nepokriveno.

$$\frac{\text{gubitak} - \text{dio } \text{ČD za pokriće gubitka drugih OOUR}}{\text{gubitak}} \times 100 = \frac{624.938 - 5.103}{624.938} \times 100 = 99,18$$

	u %						
	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Nepokriveni gubitak	84,6	63,3	63,5	66,4	76,2	68,7	99,18

Tako visoki nepokriveni gubici prenosili su se iz godine u godinu te su sigurno vrlo veliki uzročnik visoke nelikvidnosti jugoslavenske privrede.

POKAZATELJI POSLOVNOG USPJEHA PRIVREDE SR HRVATSKE

Produktivnost

Ovaj pokazatelj obradit ćemo upoređivanjem rezultata poslovanja (ukupan prihod, društveni proizvod, dohodak i čisti dohodak) po radniku čime u suštini dobivamo pokazatelj efikasnosti uloženog rada.

Tabela 5.

Rezultati po radniku u privredi SRH

u dinarima

Opis	1981.		1982.		1983.		1984.	
	Iznos	Indeks	Iznos	Indeks	Iznos	Indeks	Iznos	Indeks
Ukupni prihod	1,599.950	139	2,050.650	128	2,912.980	142	4,671.370	160
Društ. proizvod	413.665	134	531.385	129	723.051	136	1,141.500	158
Dohodak	376.207	135	467.461	124	637.303	136	1,023.647	161
Čisti dohodak	253.365	228	307.162	121	403.289	131	614.474	152

Opis	1985.		1986.		1987.	
	Iznos	Indeks	Iznos	Indeks	Iznos	Indeks
Ukupni prihod	8,004.100	171	13,536.190	169	25,998.907	192
Društ. proizvod	1,699.950	149	3,133.040	184	7,505.626	239
Dohodak	1,476.950	144	2,760.560	187	5,343.240	194
Čisti dohodak	1,082.960	176	1,972.320	182	3,571.390	181

Naglašeni nominalni i relativni rast prikazanih pokazatelja u odnosu na jednog radnika iz godine u godinu rezultat je najvećim dijelom ili gotovo isključivo prisustvom inflacije i ne može se tretirati povećanjem proizvodnosti ili pak uopće većim kvalitetom radnog učinka.

Ekonomičnost

Postizanje efikasnosti postizanja utrošenih sredstava izuzetno je važan ekonomski pokazatelj, jer se direktno reflektira na financijski rezultat svakog poduzeća. Ocjenu ekonomičnosti privrede u SR Hrvatskoj obaviti ćemo uporedbom dvaju indikatora i to ostvarenim ukupnim prihodom i ostvare-

nim dohotkom prema utrošenim sredstvima. Rezultati u proteklih šest godina bili su slijedeći: usporedbom ukupnog prihoda prema utrošenim sredstvima vidi se u promatranom razdoblju konstantni pad ekonomičnosti. Tako je 1981. godine ovaj odnos iznosio 130,6% da bi 1987. opao na 125,0%.

Ista tendencija evidentna je i kod usporedbe dohotka prema utrošenim sredstvima čiji je odnos 1981. godine iznosio 30,7% da bi 1987. godine dohodovnost opala na 25,7%.

Rentabilnost

Racionalno korištenje poslovnih sredstava imperativ je privrednog sistema svake zemlje i svakog privrednog subjekta. Što su

tržišni odnosi perfektniji to je i rentabilnost kao poseban indikator uspješnosti poslovanja značajnija. Postoji niz elemenata internog i eksternog karaktera koji u jugoslaven-skoj praksi vrlo bitno utječu na rentabilnost svakog privrednog subjekta. Ovdje treba dodati da još uvijek djeluje administra-tivno reguliranje privrednih tokova što su-

spendira ekonomske zakonitosti, a time za-magljuje stvarno stanje rentabilnosti priv-rede SR Hrvatske.

Ostvarenje dohotka prema nabavnoj vrijednosti osnovnih sredstava također u promatranom razdoblju bilježi vrlo drasti-čan pad. To se vidi iz slijedećih odnosa ovih indikatora:

	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Dohodak prema nabavnoj vri-jed. os. sred. u SR Hrvatskoj	36,7	31,5	32,1	33,7	27,0	27,1	20,9

Pad efikasnosti korištenja osnovnih sred-stava i ostvarenje sve manjeg dijela novo-stvorene vrijednosti direktno je povezano sa naglašenim padom motivacije radnika za rad jer je veličina osobnih dohodaka zapo-slenih svedena na egzistencijalni minimum.

Ostvarenje dohotka u odnosu na anga-žiranje poslovnih sredstava (osnovnih i obrt-nih sredstava) ima iste tendencije kao i kod prethodnih usporedbi i indikatora rentabil-nosti što se vidi iz slijedećeg:

	u %						
	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Dohodak prema prosj. korišt. posl. sred.	31,7	29,3	29,0	32,3	27,9	28,1	32,8

Pad dohotka, prije svega rezultat je e-normnog povećanja troškova poslovanja što je direktno povezano s veoma visokom stop-pom inflacije, koja je iz godine u godinu u konstantnom porastu.

Čisti dohodak prema prosječno korište-nim poslovnim sredstvima (osnovnim i obrt-nim) bilježi slijedeće odnose:

	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Cisti dohodak prema poslov. sredstvima	21,3	19,3	18,3	19,4	20,5	20,1	21,9

Podaci nam pokazuju da se u protek-lih šest godina pogoršala i dohodovnost ra-dne organizacije što ima svojih reperkusija na poslovanje radne organizacije naročito na njezinu akumulativnu i reproduktivnu sposobnost.

Kretanje broja zaposlenih privredi SR Hrvatske bilo je slijedeće:

Godina	Broj zaposlenih	Indeks
1981.	1,118.409	102,4
1982.	1,102.853	101,4
1983.	1,136.624	100,3
1984.	1,162.873	102,3
1985.	1,189.644	102,9
1986.	1,255.949	103,7
1987.	1,262.640	100,6

Podaci nam pokazuju da je privreda Republike Hrvatske u 1986. godini u odnosu na 1981. godinu povećala broj zaposlenih za 137.540 radnika ili za 12,2 posto. Ovakvo po-većan broj zaposlenih nije dao i adekvatne poslovne rezultate već je ekstenzivirao pri-vređivanje. Ova konstatacija vidljiva je ako se usporedi stopa rasta industrijske proiz-vodnje u pojedinim godinama promatranog razdoblja s intenzitetom zapošljavanja. Stopa rasta industrijske proizvodnje u SR Hr-vatskoj bila je slijedeća:

	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.
Rast indust. proizvodnje	3	-2	-2	6	2	5	-1,4

U promatranom razdoblju rast industrij-ske proizvodnje evidentiran je sa 12 posto zaposljava na 12,2 posto što ukazuje da u tom razdoblju nije bilo nikakvog povećanja produktivnosti rada.

U 1987. godini rast društvenog proizvo-da bio je 1 posto, a rast zaposlenosti bilježi

indeks od 2,5 posto, tako da je u toj godi-ni produktivnost rada opala za 1,5 posto.

Stanje tehničke opremljenosti zaposle-nih u privredi SR Hrvatske (vrijednost op-reme) bila je slijedeća:

	u dinarima															
	1981.		1982.		1983.		1984.		1985.		1986.		1987.			
	Iznos	Ind.	Iznos	Ind.	Iznos	Ind.	Iznos	Ind.	Iznos	Ind.	Iznos	Ind.	Iznos	Ind.		
Tehnička otpremalj.	445.111	150	617.196	139	828.885	135	1.136.617	161	2.253.505	184	4.292.53	175	10.812.379	252		

Upoređujući intenzitet ulaganja sredsta-va u opremu može se konstatirati da je on daleko niži od intenziteta inflatornih kreta-nja u promatranim godinama. Takav nivo

ulaganja sredstava u opremu doveo je do pada funkcionalne sposobnosti opreme u pri-vredi SR Hrvatske a što se vidi iz slijede-ćih podataka:

	u %							
	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.	1987.	
Stupanj funk. sposobnosti	32,3	30,1	27,1	27,2	29,2	30,3	28,4	

Iz podataka možemo izvesti dva bitna zaključka, to su: da je oprema u privredi SR Hrvatske otpisana s gotovo 70 posto njezine vrijednosti, odnosno da je funkcija samo 30 posto njezine nabavne vrijednosti, što predstavlja zabrinjavajući nivo stanja opreme u privredi SR Hrvatske. Druga karakteristika jest ta da se zbog sve lošijeg poslovanja privrednih subjekata u privredi SR Hrvatske sve manje izdvaja sredstava za nabavku nove opreme što iz godine u go-dinu pogoršava tehničku opremljenost i funk-cionalnu sposobnost osnovnih sredstava.

U godinama promatranog razdoblja in-tenzitet inflacije bio je slijedeći:

Tabela 6.

Godina	Godišnja stopa u %		
	Cijene na malo	Troškovi života	Cijene proizvođača ind. proizvoda
1981.	46	41	45
1982.	30	32	25
1983.	39	41	32
1984.	57	53	57
1985.	76	74	81
1986.	88	89	71

Izvor: »Indeks« — Mesečni pregled privred-ne statistike SFRJ, Saveznog zavoda za statistiku broj 2/1987.

Da bismo kod naprijed opisanih iznosa dobili komparativne veličine moramo respektirati faktor inflacije i tada ćemo doći do stvarnih kretanja nekih veličina.

Kretanja društvenog proizvoda i stanje produktivnosti u privrednom sistemu SFRJ

Izrazito prisutna ograničenost tržišnih odnosa u jugoslavenskoj privrednoj praksi u proteklom periodu bitno je utjecala na opadanje produktivnosti rada pa i kvalitet proizvoda. Imperativno se nameće potreba funkcioniranja tržišta u privrednom sistemu Jugoslavije. Godinama prisutni elementi dru-štvene intervencije osiromašili su organiza-cije udruženog rada u primjeni svih eleme-nata tržišnog ponašanja. A bez objektivnih mjerila efikasnih i racionalnih tržišnih me-hanizama i određenih ekonomskih sloboda primjerenih tržišnom poduzeću nije moguće očekivati bilo kakav zaokret u privrednim tokovima zemlje. Slobodna inicijativa pri-vrednih subjekata treba da dovede do pri-vredne ekspanzije, a tržište treba biti regu-lator efikasnosti poslovanja. Ovo ukazuje na potrebu potrošača, utječe na efikasnost proizvodnje i usmjerava investicije.

U tržišnim privredama proizvodnja jav-lja se kao reakcija na potrošnju na tržištu. Stoga tržišne zakonitosti predstavljaju uv-

jet za racionalno poslovanje privrednih subjekata pravilno kanaliziranje potrošnje, kojom prilikom se pruža i veći stupanj ekonomskih sloboda. To se odnosi na sve aktivnosti marketinga, od planiranja proizvoda, formiranja cijena, dizajna i poslovanja

što dovodi do boljeg korištenja kapaciteta i podiže produktivnost rada.

Stanje nivoa i dinamika rasta društvenog proizvoda i produktivnost rada u proteklom periodu bila je slijedeća:

	1981.	1982.	1983.	1984.	1985.	1986.
Društveni proizvod	1,5	0,5	-1,3	2,0	0,2	-0,5
Produktivnost rada	-1,5	-2,2	-3,4	-0,2	-1,0	-1,8

Podaci nam govore da je u svim promatranim godinama zabilježen pad produktivnosti rada s petogodišnjim prosjekom od čak - 1,8 posto. Takvo stanje produktivnosti imalo je direktno za posljedicu stagnaciju i opadanje proizvodnje i smanjenje ponude na tržištu.

ZADUŽENOST JUGOSLAVIJE PO INOZEMNIM KREDITIMA

Razvoj privrednog sistema u Jugoslaviji već niz godina temelji se na postojanju disproporcije u unutrašnjem razvoju posebno u domenu ekonomskih odnosa s inozemstvom. Upravo postojanje debalansa koji se očituje u neskladu između domaće proizvodnje i nivoa potrošnje odnosno između ponude i potrošnje jest osnovni uzrok viso-

kog zaduženja Jugoslavije. Ako neka zemlja više proizvodi nego što troši moguće je da se ona s viškom proizvoda pojavi na svjetskom tržištu i tako ostvaruje suficit platne bilance, koji će onda predstavljati deviznu rezervu zemlje ili da se pojavi kao izvoznik kapitala koji će se plasirati u inozemstvo. No, ako zemlja više troši nego što proizvede obvezna je tu potrošnju pokriti nekim stvarnim izvozom. Takovo stanje se deklarira u budžetskom deficitu odnosno u deficitu platne bilance i namiruje se iz deviznih rezervi ili zaduženja u inozemstvu. S obzirom na činjenicu da je razvoj privrednog sistema Jugoslavije već niz godina bio u znaku postojanja izrazitog debalansa između ponude i potrošnje, onda se on rješavao zaduživanjem u inozemstvu. Ova konstatacija vidi se iz slijedeće tabele.

Tabela 7.

Odnosi u proizvodnji i potrošnji u SFRJ
(u milijardama dinara)

Red. broj	Godina	Društveni proizvod	Ukupno potrošnja	Razlika	Suficit nerobnog bilansa	Zaduženje u inozemstvu
1.	1977.	734,7	796,7	62,4	36,4	26,0
2.	1978.	901,8	977,8	76,0	53,1	22,8
3.	1979.	1.165,4	1.393,8	128,4	58,8	69,6
4.	1980.	1.553,1	1.706,3	153,2	90,7	62,5
5.	1981.	2.208,3	2.331,7	123,4	102,9	20,5
6.	1982.	2.294,8	3.068,8	144,0	124,2	19,8
7.	1983.	4.064,3	4.163,3	99,0	116,3	-17,3
8.	1984.	6.320,3	6.480,2	159,9	122,8	-62,9
9.	1985.	7.764,1	7.895,2	149,1	221,1	-72,0

Izvor: Milinović, S: Poslovna politika, Beograd, br. 12/87.

Prezentirani podaci u tabeli broj 7. ukazuju na činjenicu da je ukupna potrošnja u promatranom devetgodišnjem razdoblju stalno bila iznad formiranog društvenog proiz-

voda što je rješavano povećanjem zaduženosti u inozemstvu.

U nastavku dajemo podatke o stanju duga te dinamici zaduženja po godinama:

Tabela 8.

Stanje inozemnih kredita u SFRJ

God.	Stanje duga	Korišteni krediti	Otplaćeni krediti	Neto korištenje
1948	—	7	—	7
1949.	68	15	—	15
1950.	157	77	14	53
1951.	224	93	6	87
1952.	235	70	23	47
1953.	258	57	26	31
1954.	253	53	34	19
1955.	255	40	27	13
1956.	291	79	43	36
1957.	282	28	33	—
1958.	359	95	27	68
1959.	366	34	43	—
1960.	450	132	86	46
1961.	633	317	185	132
1962.	711	319	210	109
1963.	849	372	253	119
1964.	1.003	442	288	154
1965.	1.243	637	394	243
1966.	1.418	639	469	226
1967.	1.620	676	450	226
1968.	1.840	778	554	224
1969.	2.115	976	708	268
1970.	2.350	1.147	986	251
1971.	3.177	1.776	1.080	696
1972.	3.933	1.931	1.246	585
1973.	4.663	1.601	1.038	563
1974.	5.356	1.881	1.166	715
1975.	6.584	2.474	1.249	1.225
1976.	7.932	2.732	1.281	1.451
1977.	9.540	3.047	1.510	1.537
1978.	11.832	3.483	1.534	1.949
1979.	14.952	4.783	2.693	2.090
1980.	18.874	7.565	4.203	2.125
1981.	21.096	4.322	2.197	2.125
1982.	20.341	3.396	2.189	1.207
1983.	20.501	4.395	2.929	1.466

Izvor: Milinović, S.: *Poslovna politika, Beograd, br. 12/87.*

Potreba zaduživanja u inozemstvu vrlo se često deklarira nedovoljnom akumulacijom za postizanje ubrzanog razvoja privrede. U tom kontekstu najčešće su motivirana zaduženja Jugoslavije u proteklom periodu. Ino-kredit kao dopuna domaće akumulacije bazirana je na kreditnom osnovu i treba ga u određenom vremenskom periodu vratiti. No, kako je veliki dio tog ino-kredita usmjeren prema neracionalnoj investicionoj potrošnji posljedica takvog zaduženja i investiranja očituje se u neadekvatnim privrednim rezultatima što je sve više guralo zemlju u daljnja zaduženja. Zaduzenje Jugosla-

vije započinje intenzivnije poslije 1970. godine. Naime do 1970. godine godine nismo imali ozbiljnih teškoća s korištenjem i vraćanjem dospjelih anuiteta, već smo ih relativno uredno vraćali. Postavlja se pitanje da li je Jugoslavija sada prezadužena inozemnim kreditima. Notorno je da od veličine zaduženosti bilo koje zemlje, pa i radne organizacije; ovisi dobrim dijelom njihova likvidnost. Za izračunavanje prezaduženosti prema inozemstvu ne postoje neke egzaktne metode koje bi se koristile u svim zemljama ili bar većini zemalja. Prema programu ekonomske stabilizacije jugoslavenske privrede — dijelu koji govori o inozemnom zaduženju vidljivo je da kao gornja granica koju Jugoslavija bez velikih poremećaja može podnijeti, iznosi oko 25 posto deviznog priliva pojedine godine. No, kako je stopa zaduženosti Jugoslavije u 1985. godini iznosila oko 44,1 posto, a u 1986. godini oko 46,5 posto te u 1987. godini 40 posto deviznog priliva, takav nivo devizne zaduženosti Jugoslavija ne može podnijeti bez većih poremećaja na svom unutrašnjem tržištu.

Problem eksternog zaduženja treba dodati i oko 14,5 milijardi dolara međubankarskog dugovanja po osnovu neriješenih kursnih razlika te oko 6 milijardi dolara dugovanja između privrednih i drugih subjekata unutar Jugoslavije. To znači da je unutrašnji dug gotovo jednak inozemnom dugu, što je izuzetno velik teret za privredu Jugoslavije i ne može se tako brzo riješiti. Ovo znači da će agonija u privredi Jugoslavije biti dugotrajna i da se može riješiti jedino radikalnom promjenom privrednog sistema i uopće ponašanja i rada svih privrednih subjekata.

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Uvodno smo naveli nekoliko indikatora na osnovi kojih možemo ocijeniti valjanost i funkcionalnost svakog privrednog sistema, pa tako i jugoslavenskog. Ocjenu valjanosti sistema izvršili smo na temelju bitnih elemenata privređivanja jedne od osam federalnih jedinica našeg društvenog sistema — SR Hrvatske. Potrebno je reći da je privreda SR Hrvatske među najrazvijenijim privredama u Jugoslaviji odmah iza SR Slovenije. Uzimanje kao uzorka ove federalne jedinice ne može se u cijelosti automatski akceptirati kao stanje na cijelom jugoslavenskom prostoru. Naime, u cijeloj Jugoslaviji relativno je nešto lošije stanje rezultata privređivanja nego u SR Hrvatskoj.

Na osnovi obrađenih indikatora poslovanja privrede SR Hrvatske za razdoblje od 1980. do 1987. godine može se konstatirati slijedeće:

— ocjenjujući kretanje društvenog proizvoda kao parametra za ocjenu općeg privrednog rasta možemo konstatirati da već niz godina pokazuje trend opadanja i da posljednjih godina nema nikakvog porasta,

— produktivnost rada kao bitan element napretka privrede u svim promatranim godinama bilježi negativan rezultat i u stalnom je opadanju što slobodno možemo ocijeniti kao zabrinjavajućim stanjem. Ovo je direktno rezultat neadekvatnog sistema nagrađivanja i provedbe pogubne uravnilovke u privrednom sistemu Jugoslavije,

— akumulativna i reproduktivna sposobnost privrede je u stalnom opadanju i danas su mnoge privredne grane u takvom stanju da je u pitanju njihova daljnja egzistencija,

— postojanje glomaznih i nedovoljno akumulativnih poduzeća te krivo usmjerenih sredstava u neka poduzeća, što je dobilo obilježja promašenih investicija,

— stanje privrede SR Hrvatske, pa i Jugoslavije, s obzirom na mogućnost investiranja vrlo je nezadovoljavajuće. Cjelokupna akumulacija angažirana je za otplatu zajmova i nema raspoloživih sredstava. Zbog toga imamo konstantno opadanje funkcionalne sposobnosti privrede Hrvatske koja je u 1986. godini opala na 30,3 posto odnosno osnovna sredstva otpisana su sa 69,7 posto svoje vrijednosti,

— gubici u privredi SR Hrvatske u 1986. godini u odnosu na 1981. godinu bilježe indeks povećanja od 2.613 posto, a u 1986. godini njihova veličina premašuje cjelokupnu akumulaciju privrede SR Hrvatske. Ovo znači da možemo realno konstatirati da je u privredi SR Hrvatske nastao kolaps odnosno nesposobnost njezinog daljnjeg reproduciranja, a pogotovo nemogućnost njezinog daljnjeg razvoja. Takva privreda nema mogućnosti, a nema niti perspektivu da rješava u narednom periodu sve veću nezaposlenost,

— eksterna zaduženost Jugoslavije vrlo je velika i iznosi preko 20 milijardi dolara, a dospjeli anuiteti po svojoj veličini čine 45 posto tekućeg priliva deviza, što sve skupa ukazuje na postojanje vrlo visokog tereta zbog enormnog zaduženja u inozemstvu.

Sve navedeno ukazuje da se u Jugoslaviji mora vrlo brzo prići temeljnoj promjeni privrednog sistema. Ako se ne izvrše korijentne promjene u ekonomskom sistemu zemlje realno je očekivati produbljuvanje krize koja će sa sobom donijeti daljnje povećanje cijena, daljnje opadanje osobnih dohodaka, standarda, povećanje nezaposlenosti, pa sve do opadanja realnog društvenog proizvoda i do masovnih štrajkova itd.

Jugoslavenska kriza nije ni razvojna ni strukturalna već sistemski. Godinama je naša privreda više trošila nego proizvodila, a to je kompenzirano na račun prelijevanja dohotka najprije iz seljačke poljoprivrede, zatim pomoću reparacija, pomoću deviznih doznaka naših radnika zaposlenih u inozemstvu i napokon pomoću enormnog zaduženja u inozemstvu. Početkom osamdesetih godina ušli smo u izrazitu krizu koja se svake godine sve više produbljuje i za sada nema najave ozdravljenja ovoga izrazito bolesnog stanja.

Ove promjene trebale bi neminovno obuhvatiti slijedeća područja:

— Potrebno je napustiti birokratski vultarizam i odvojiti privredu od politike odnosno eliminirati utjecaj politike na privredne tokove privrednih subjekata. Točnije, potrebno je potpuno osamostaliti privredne subjekte i otvoriti prostor za primjenu poduzetništva, s jedne strane, i odgovornosti za učinjeno, s druge strane. Poduzeća koja loše posluju trebala bi pod stečaj, a njihovu imovinu preuzeli bi drugi koji bi bili u stanju efikasnije raditi.

— U našem privrednom sistemu moramo priznati pluralizam oblika vlasništva, kako privatno vlasništvo, tako i državno vlasništvo te druge oblike vlasništva.

— Mala privreda treba da doživi ekspanziju, jer su se glomazna društvena poduzeća pokazala kao nedovoljno rentabilna. Učešće male privrede sada u strukturi privređivanja u Jugoslaviji čini simboličnih 5 posto, dok u razvijenim državama ovo učešće male privrede u ukupnom privrednom sistemu čini i do 60 posto (Japan). Ovdje bi svakako trebalo omogućiti razvoj privatnog sektora.

— Strani kapital veoma je neophodan radi nedostatka vlastite akumulacije privrede društvenog sektora. Da bi se realiziralo ulaganje stranog kapitala u privredne tokove Jugoslavije potrebno je otkloniti niz administrativnih smetnji i stvoriti pretpostavku za rađanje interesa stranih partnera za ulaganje tih sredstava.

— Privređivanje svih privrednih subjekata treba svesti na ekonomske kriterije kako bi se robni potrošači širom zemlje mogli više i uspješnije vezati uz privredu zapada i na taj način slijediti očekivanu tehničko-tehnološku revoluciju u 21. stoljeću.

— Neophodno je mijenjati svijest ljudi i do sada uvriježene kriterije o tome što je socijalističko a što nije. Kod toga treba polaziti od činjenice da je najveći neprijatelj svakog sistema stagnacija u razvoju ili pak nazadovanje što mora dovesti u pitanje takav privredni sistem. Što prije shvatimo ovu činjenicu brže ćemo nastojati mijenjati sve prepreke u razvoju jugoslavenskog društva.

Dr. Josip Prdić

Summary

EFFICIENCY OF ECONOMY IN SR CROATIA FROM 1981—1987.

This paper tries to evaluate the existing economic system of SFR Yugoslavia on the basis of business activities of enterprises in SR Croatia. The following indicators were used in this evaluation: national product, labour productivity, capital — intensive and reproductive capacity, employment possibility and external indebtedness of economy.

Yugoslav economic sistem has been in a deep crisis for many years. Economic activity stagnates, productivity and efficiency are continually aggravated, financial imbalances and losses are enormous and the inflation has the characteristics of a chronic one.